

PROF. DR. SELİM ÇETİNER

Sabancı Üniversitesi
selim.cetiner@tematik.com.tr

Tarımda dönüşüm nasıl olacak?

Türkiye üretimden teknolojiye kadar tarımsal alanda son 50 yılda büyük gelişmeler gösterdi. Ancak sürdürülebilir bir üretim sistemi ve tarım politikası oluşturamadığından, alması gereken daha çok yol var.

Dergimiz beşinci yayın yılını kutluyor. Bu 5 yılın önemli bir bölümünde hem tarımsal biyoteknoloji başta olmak üzere çeşitli konulardaki düşüncelerimi **tarlasera** aracılığı ile siz okuyucularıyla paylaşma hem de her ay gelen dergilerden Türkiye'deki tarımsal üretime ilgili gelişmeleri yakından izleme imkânı buldum. Bu itibarla, tarlasera dergisini büyük bir özveri ile çıkarmaya devam eden tüm ekibe şükranlarımı sunuyorum, başarılarının devamını diliyorum.

tarlasera okurken Türkiye'den tarım manzaralarını tüm çıplaklığıyla görebiliyorsunuz. Hele benim gibi tarımsal değişimlerin son 50 yılını bizzat içinde yaşayarak izleyen birisi olarak bu gelişmeler ayrı bir anlam taşıyor. Örneğin; damla sulama sistemini turuncgillerde deneyen ancak başarılı olmayacağını bildiren "bilimsel araştırma projesi" dün gibi hatırimda! Bugün turuncgiller dahil hemen her üründe damla sulama sistemi yaygın olarak kullanılıyor; ancak bu teknoloji (yerli imalat yaygınlaşmış olsa da) yabancı bir ülkede geliştirilmiş.

Gıda fiyatları her zaman yüksek

Tohumculuğun 1980'lerin ortasında liberalleşmesi yabancı tohum firmalarının Türkiye'de yatırım yapmalarına ve belki yüzlerle ifade edilebilecek yüksek verimli ve nitelikli ürün çeşitlerinin gelmesine yol açtı. Komplo teorileriyle düşünmenin sefaletinden kurtulamayanlar, özellikle hibrit çeşitlere karşı çıkıyor ve bunları Türk neslini tüketmeye yönelik bir girişim

Tarımsal politikalardaki çarpıklığa rağmen, Türkiye'deki tarım arazilerinin büyüklüğü, geçtiğimiz 50 yıl içinde sulanabilir arazi miktarının artması ve son yıllardaki küreselleşme rüzgarları ile yeni tarım teknolojilerine kolay erişim tarımsal üretimin artmasında önemli olmuştur. Ancak, bu üretim artışının pek de sağlıklı ya da sürdürülebilir olduğunu söylemek zor.

olarak lanse ediyorlar. Bununla beraber, aynı kişiler her fırsatta tarım ihracatımızın artışıyla övünmeyi, tarımsal üretimde Avrupa birincisi ve dünya yedincisi olduğumuzu dillendirmeyi ihmal etmiyorlar. Bu arada, avuç içi kadar tarımsal toprağı olan Hollanda'nın 2014 yılında 90 milyar dolarlık tarım ürünleri ihraç ettiğini, Türkiye'nin ise aynı yıl içinde 18,7 milyar dolarda kaldığını görmezden geliyorlar; tarım ürünleri ithalatımızın da 2014'te 18 milyar dolar olduğundan hiç bahsetmiyorlar. Yine tarım politikaları oluşturmadan sorumlu olan büyüklerimiz görmezden geldikleri konulardan biri de tarım ve gıda ürünleri fiyatlarının Türkiye'de sürekli artarken dünyada düşmekte olması. Son altı yıldır düşme eğilimindeki dünya gıda fiyatları Türkiye'de hızla yükseliyor; bu da enflasyonu tetikleyip hem üreticiyi hem tüketiciyi vuruyor. Tabii ki bunun birinci derecede sorumlusu izlenmekte olan çarpık tarım politikaları. Buna "olmayan tarım politikaları" demek muhtemelen daha yerinde olacaktır.

Gelişme var ancak sürdürülebilir değil

Henüz Ankara Üniversitesi kurulmadan 1933'te Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulması Türkiye için tarımın ne kadar önemsendiğinin bir göstergesi. Keza, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Tarım Bakanlığı bünyesinde kurulan tarımsal araştırma enstitüleri, devlet üretme çiftlikleri vs. gibi kurumlar da devleti idare edenlerin tarımsal üretimin modernleşmesi yönünde attıkları adımlar. Keza, 1950'lerden itibaren devlet eliyle sulak alanların ve göllerin kurutulması tarımsal arazi üretilmesi, akarsular üzerine yapılan irili ufaklı barajlar ile sulu tarım arazilerinin artırılması da Türkiye'deki tarımsal üretimin artırılmasında önemli katkılar sağlamıştır.

Bununla beraber, Türkiye'de yeni tarım teknolojilerinin geliştirilmesi bir yana yurt dışında geliştirilmiş olan teknolojilerin ya da yeni çeşitlerin getirilip üretime alınması da hep gecikmeli olmuştur. Hem de tarımın modernleşmesi için kurulan Ziraat Fakültelerindeki Hocalar ve Bakanlık yetkilileri marifetiyle. Benim tarlasera'da yazdığım yazılar ile Ahmet İsvan'ın "Köprüler Gelip Geçmeye: Tarımda Bir Modernleşme Öyküsü" isimli kitap bu hususta yaşanmış olayları anlatır.

Tarımsal politikalarındaki çarpıklığa rağmen, Türkiye'deki tarım arazilerinin büyüklüğü, geçtiğimiz 50 yıl içinde sulanabilir arazi miktarının artması ve son yıllardaki küreselleşme rüzgarları ile yeni tarım teknolojilerine kolay erişim tarımsal üretimin artmasında önemli olmuştur. Ancak, bu üretim artışının pek de sağlıklı ya da sürdürülebilir olduğunu söylemek zor. Tarım ve gıda politikalarıyla ilgilenenler, artan dünya nüfusunun yeter miktarda, kaliteli ve güvenli gıda ürünlerine erişimi yani gıda arz güvencesi için tarımsal üretimde sürdürülebilir yoğunlaşmaya dönüşmenin gerekli olduğunda hem fikir görünüyorlar. Bunun için de bilim ve teknolojiye azami ölçüde yararlanmak gerekiyor. Zira sadece üretimi artırmaya odaklanmak sürdürülebilir yoğunlaşma için yeterli değil. Örneğin, GAP ve KOP gibi projeleri bilim ve aklın ışığında yeniden değerlendirmek gerekiyor.

Dönüşüm bilimle mümkün

Sürdürülebilir yoğunlaşma oldukça yeni bir kavram olması itibarıyla halen farklı kesimlerde farklı biçimlerde algılanıp yorumlanabiliyor. Çevreciler işi bir tarafa çekip tarımın tamamen organik ya da agro-ekolojik yöntemlere dönüştürülmesini isterken, karşı grup konvansiyonel tarımdan vazgeçilemeyeceğini, zira organik tarımın yeterli verimlilik düzeyinde olmayacağını diğer bir ifadeyle gıda arz güvencesinin bu şekilde sağlanamayacağını dillendiriyor.

Tabii ki gerek dünyada gerekse Türkiye'de tarımsal üretimin sürdürülebilir yoğunlaşmaya dönüşümü ancak bilimsel çalışmalar sonucu ortaya konulan teknolojilerin yani hem modern üretim sistemlerinin hem de üstün vasıflı ürün çeşitlerinin ve hayvan ırklarının kullanımını gerektirmektedir. Özetle, tarımda sürdürülebilir yoğunlaşmanın Türkiye'de hayata geçebilmesi için de politikacıların, Bakanlık yetkililerinin ve eğitim ile araştırmadan sorumlu kurum ve kuruluşların dünyadaki bilimsel gelişmeleri yakından izleyerek gerekli tedbirleri zamanında almaları beklenmektedir. ■

SÜRDÜRÜLEBİLİR YOĞUNLAŞMA İÇİN DİKKATE ALINMASI GEREKENLER

- Üretimin artması. Bu gıda arz güvencesinin olmaz ise olmaz koşulu; ancak burada ürün tedarik zinciri dahil tüm aşamalarda kayıpların önlenmesi, gıda güvenliğine yönelik tedbirlerin alınması ve aşırı fiyat dalgalanmalarının önüne geçilmesi gerekiyor.
- Verimliliğin artırılması. Yukarıda anlatmaya çalıştığım gibi üretimin artırılması sadece tarım arazilerini artırarak değil; birim alandan maksimum verimi alacak ancak bunu yaparken de çevre üzerindeki etkiyi minimum düzeyde tutacak tedbirleri alarak sağlanmalı.
- Gıda arz güvencesi ancak çevresel sürdürülebilirlik göz önünde tutularak daim olabilir. Yani yeni arazileri sulamaya açarken bunun biyoçeşitlilik üzerindeki olumsuz etkileri ve sera gazı salınımını arttırması vs. göz önünde tutulmalıdır. Yani, illâki her yerde verimi arttıracamız diye sulama yapmak akılcı ya da sürdürülebilir olmayabilir.
- Sürdürülebilir yoğunlaşma için bilim ve teknolojinin her türlü imkânlarından yararlanmak gerekir. Yani nerede organik tarım, nerede konvansiyonel tarım ya da ileri teknoloji girdili tarım yapılacak bunların havza bazında ve tabii ki bölgenin sosyo-ekonomik koşulları da çok iyi irdelenip karar verilmesi gerekir.

